

Ivan Kovačević

*Odeljenje za etnologiju i antropologiju
Filozofski fakultet Univerzitet u Beogradu
ikovacev@f.bg.ac.rs*

Dušan Bandić – kontekst, delo, značaj*

Apstrakt: Naučno delo Dušana Bandića posmatra se kroz kontekst i vreme u kome je započeo proučavanje narodne religije da bi, putem analize najvažnijih tekstova, došli do zaključka o značaju samog dela u modernizaciji srpske antropologije. To je samo jedan segment, mada najvažniji, sveukupne procene značaja pojedinačnog dela u istoriji antropologije u Srbiji. Ostali aspekti delovanja, koji se odnose na institucionalno pozicioniranje i aktivnost, zatim na nečiji socijalni i politički život i na kraju na posledice koje je to delovanje imalo, značajni su za istoriju nauke, ali nisu obuhvaćeni ovim istraživanjem. Ono se ograničava na opis konteksta i to stanja proučavanja narodne religije na početku Bandićeve delatnosti i opšte upoznatosti sa svetskom antropologijom u srpskoj etnologiji tog doba. Zatim se pažnja zadržava na sadržaju samog dela kroz posmatranje većih idejnih i metodoloških sistema prisutnih u Bandićevim radovima – evolucionizma, funkcionalizma i strukturalizma, da bi se, na kraju, izvukao zaključak o razvoju metodoloških postupaka koje je Bandić primenjivao, kao i na sveukupno mesto koje njegovi radovi imaju u prekretničkom periodu srpske etnologije.

Ključne reči: Dušan Bandić, narodna religija, evolucionizam, funkcionalna analiza, strukturalna analiza, srpska antropologija, dvadeseti vek

Delovanje Dušana Bandića započelo je u relativno maloj naučnoj zajednici¹ etnologa, u uslovima dominacije tradicionalnih shvatanja uloge discipline i

* Rezultat rada na projektu br. 177035 koji Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja realizuje na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Tekst predstavlja prošireno i razvijeno razmatranje naučnog dela Dušana Bandića koje je u sažetoj formi prepremano za naučni skup "Etnos, religija i identitet: naučni skup u čast Dusana Bandića" (Beograd 11. i 12. april 2014).

¹ Dve centralne naučne ustanove koje su se bavile etnologijom, Odeljenje za etnologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Etnografski institut SANU, imale su, na početku Bandićeve karijere 1969. godine mali broj etnologa (Etnografski institut 4 zaposlena etnologa, a Odeljenje za etnologiju Filozofskog fakulteta 5) (Барјактаровић 1963, 297; Павковић 1998, 487; Влаховић 1997). Poređenja radi, danas je na Filozofskom fakultetu u Beogradu u nastavnim i istraživačkim zvanjima zaposleno 27 etnologa/antropologa, a u Etnografskom institutu SANU 20. Podaci su u januaru 2014.

potpune neusklađenosti sa razvojem nauke u svetu. Istovremeno, na raznim stranama naučne javnosti u Srbiji i tadašnjoj Jugoslaviji širilo se saznanje o izuzetno važnoj i, u jednom trenutku u svetskim razmerama, najinovativnijoj disciplini u društveno-humanističkim naukama – o antropologiji. Neozidana zidom sa bodljikavom žicom već samo inferiornom ignoracijom onoga što je stiglo u najbliže okruženje, tradicionalna etnologija je nastavila svoj, još nedugi, život kao da se ništa ne događa. Formirati se u takvim uslovima bilo je teško za one mlade ljude koji su osećali ili sagledavali brzi kraj tradicionalno shvaćene etnologije i početak nečeg sasvim novog i znali da će im se karijera odvijati u turbulentnim i prevratnim vremenima. Njihova nevolja se sastojala u tome što nisu bili naučeni da uče novo, već samo da ponavljaju, utvrđuju i poštuju staro, što je u suprotnosti s elementarnim shvatanjem nauke kao stalnog širenja i dogradnje znanja. Druga otežavajuća okolnost je bila što nisu bili ni opremljeni za čitanje i razumevanje² glavnih tokova anglosaksonske i francuske literature, te su u velikoj meri zavisili od prevodilačke politike izdavačkih kuća vođenih od strane književnika, filologa, filozofa, sociologa koji su, svako iz svog razloga ili afiniteta, osećali potrebu za antropološkom literaturom. Kanali mogućeg dopunskog obrazovanja u centrima discipline bili su svedeni, s jedne strane na Istočnu Evropu, sa minimalnom ili nikakvom korišću za inoviranje shvatanja i znanja, i s druge strane na Francusku u kojoj se antropologija nalazila u zreлом strukturalizmu, veoma teškom za učenje i prihvatanje onima koji stižu sa devetnaestovekovnim znanjem o verovanjima, običajima, nošnjama i tradicionalnom društvenom životu, možda tek da posluže kao kazivači o tradicionalnoj kulturi Balkana.

Stanje proučavanja narodne religije

Istraživanje narodne religije je bila jedna od centralnih tema srpske etnologije tokom šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog veka, pa nije ni čudno što se Dušan Bandić, već na samom početku karijere, opredelio za tu oblast proučavanja. To se dogodilo već na magistarskim studijama gde je magistri-

godine preuzeti sa zvaničnih sajtova Filozofskog fakulteta u Beogradu (www.f.bg.ac.rs) i Etnografskog instituta SANU (www.etno-institut.co.rs).

² Opšti nivo znanja stranih jezika je bio daleko niži nego danas, a posebno zato što je obavezno učenje stranih jezika u osnovnim školama započinjalo kasnije (tek u višim razredima) i što se zbog, ničim objašnjene, ravnoteže sastojalo i iz učenja jezika, posebno ruskog, koji nimalo i veoma malo mogu doprineti razumevanju tokova svet-ske društvene i humanističke nauke. Mladi ljudi koji su prinudno učili ruski bili su trajno hendikepirani u odnosu na one koji su imali sreću da uče engleski, mada su i oni imali teškoće s obzirom na kasni početak učenja.

rao sa radom o amajlijama. Tim radom sam Bandić nije bio zadovoljan i on nikada nije bio objavljen kao celina, pa čak ni delovi rada nisu objavljeni u formi članaka. Prvi zadatak koji je dobio u Etnografskom institutu SANU, gde se zaposlio, za izvesno vreme ga je odvojio od istraživanja narodne religije. Naime, za izradu pripravnčkog rada morao je da ide na teren u sela u okolini Beograda i da istražuje "savremene promene". Mnogo godina kasnije taj tekst je objavljen kao jedini veći, celoviti etnografski rad u njegovoj bibliografiji³ (Бандић 1979). Završetkom pripravnčkog staža Bandić se vratio proučavanju narodne religije i prve radove iz te oblasti objavio 1972 (Бандић 1972) i 1974. godine (Бандић 1974).

Da bi se ovi rani Bandićevi radovi kontekstualizovali potrebno je prikazati u najkraćim crtama stanje proučavanja narodne religije početkom sedamdesetih godina prošlog veka. Ono se može opisati kao "traganje za tragovima". Tragalo se za tragovima matrijarhata i totemizma, animizma, animatizma i drugih formi religije poređanih u evolucionistički niz opisan u antropologiji 19. veka i marksizmu 20. veka (v. Kulišić 1970). Poneka analiza se zasnivala na tome da se utvrdi Frejzerov tip magije koji se javlja u nekom ritualu. Utvrđivanje forme određene religijske pojave je izazivalo čitave polemike kao npr. da li se radi o tragovima agrarnog ili htorskog kulta. Zatim, tragalo se za tragovima antičkih kultova i religijskih sistema, mada bez erudicije jednog Čajkanovića, kao i za tragovima slovenskih kultova i "slovenskih slojeva" u narodnoj religiji. Posebna vrsta takvih proučavanja u srpskoj etnologiji bilo je traganje za ostacima i potom za rekonstrukcijom srpskog panteona – od vrhovnog boga (Čajkanović 1941) do Peruna (Filipović 1948)⁴ i Volosa (Živančević 1963). Utvrđivanje slovenskog karaktera nekog običaja ili verovanja zasnivalo se na konstatovanju sličnih elemenata kod drugih slovenskih naroda, iz čega se izvlačilo zaključak da se radi o opšteslovenskom običaju ili verovanju. Za taj posao bilo je potrebno pročitati etnografije Rusa, Bugara i još po nekog slovenskog naroda i izvesti pomenuti zaključak (v. Zečević 1981). U nekim slučajevima dovoljno je bilo konstatovati da se radi o starom ili arhaičnom običaju i "analiza" je obavljena. U takvoj situaciji etnolog početnik u proučavanju narodnih običaja i verovanja morao je da pronade "svoj" korpus i

³ Manji etnografski rad o tradicionalnoj poljoprivredi u đerdapskim naseljima je takođe bio proizvod direktnih zadataka od strane instituta (Бандић 1973). Ne može se dokazati, ali se može pretpostaviti da je guranje rođenog i formiranog urbanita u seoska terenska istraživanja proizvod shvatanja da je etnologija samo nauka o selu i seljacima i da etnolog-građanin mora intenzivnim terenskim radom na selu da nadoknadi to što nije tamo rođen i samim time već postao etnolog!

⁴ Filipovićevo shvatanje su bila predmet kritike P. Ž. Petrovića koji je osnovano pokazao da nije moguće rekonstruisati Perunov kult kod Južnih Slovena (Petrović 1952).

da ga izdvoji iz celovitih etnografskih monografija. Taj posao je već u devetnaestom veku bio okarakterisan kao "mehanička besposlica"⁵, mada je sačinjavao veliki deo opusa uglednih etnologa između dva svetska rata, posebno Tihomira Đorđevića.

Ipak, drugog rešenja nije bilo i Bandić je u prvim radovima iz etnografskih monografija i ostale etnografske literature izdvojio podatke koji se odnose na sečno oružje (Bandić 1972) i podatke koji se odnose na krv (Bandić 1974). Odslikavajući stanje istraživanja narodne religije početkom sedamdesetih godina 20. veka, Bandić u radu o krvi u magijsko-kulturnoj praksi, pozivajući se na Erdeljanovićevu knjigu (Erdeljanović 1938), piše: "Inače, u nauci preovlađuje mišljenje da je animizam u stvari opšti stupanj u razvoju ljudske svesti, kroz koji su nužno morale da prođu sve ljudske zajednice" (Bandić 1974, 142). Na primeru ritualnog klanja petla sagledava se tadašnji način "tumačenja" pojedinih elemenata narodne religije. Naime, dok je Š. Kulišić smatrao da je klanje petla ostatak nekadašnjeg verovanja u "žitnog demona", S. Trojanović je istu pojavu tumačio kao prežetak žrtve koja se podnosila slovenskom bogu Perunu tj. njegovom "nasledniku" sv. Iliji. Bandić je pokušao da pomiri ove dve "interpretacije" u evolucionističkom maniru: "Mišljenja ova dva autora svakako nisu u suprotnosti" piše Bandić, "samo je njihova pažnja usmerena na različite stadijume u razvoju naše narodne religije" (Bandić 1974, 148). Zaključak razmatranja se, takođe, sastoji iz utvrđivanja "razvojnih" faza naše narodne religije na osnovu prethodno "u nauci utvrđene" šeme evolucije religije, koja se sastoji iz najstarijeg sloja – animizma, zatim faze u kojoj se formiraju predstave o višim natprirodnim silama i poslednje faze – faze monoteističkih religija. Ova kombinacija evolucionističkog tumačenja istorije religija sa konkretnom istorijom rezultirala je tumačenjem da su religijske predstave u vezi sa krvlju sastavljene od najstarijeg animističkog sloja, u koji bi spadalo verovanje da je krv sedište životne sile tj. duše, zatim supstitucije žrtve u kultovima demona i (barem u začetku) božanstava i, na kraju, iz hristijanizovanih rituala u kojima se krv žrtvuje određenim hrišćanskim svecima (Bandić 1974, 159-160). Evolucionistička matrica utvrđena u radu o krvi prisutna je i u doktoratu o tabuu odbranjenom 1977. godine (Filozofski fakultet 1998, 606) a objavljenom 1980. godine (Bandić 1980a), mada se nalazi i u kasnijem radu o vampiru (Bandić 1980b). U obimnom doktoratu u kome je precizno razvrstao

⁵ Pred sam kraj devetnaestog veka Antun Radić je pisao kako izdvajanje svih mesta gde se u narodnoj poeziji pominje buva i pisanje rada pod naslovom "buha u narodnoj poeziji" nije ništa do mehanička besposlica. Ipak, sistem rada Tihomira Đorđevića, koji je iz šarolike etnografske literature izdvajao verovanja vezana za pojedine životinje, prirodne pojave, mitska bića i slično, proizveo je više knjiga u kojima je etnografska građa reklasifikovana i koje ne predstavljaju naučne studije već samo priručnik ili, drugačije rečeno, skladište etnografskih podataka.

sve zabrane (tabue) vezane za različite sfere života Bandić, posle detaljnog iznošenja etnografskog materijala, zaključuje kako se "cela religija srpskog naroda razvila iz jednog arhaičnog, animistički koncipiranog religijskog sistema" (Bandić 1980a, 380) da bi potom prošla kroz tri procesa: teizacije, hristijanizacije i ateizacije (Isti, 385).

Antropološka teorija i prevedene knjige

Sredinom šezdesetih godina 20. veka gotovo da nije bilo prevedenih knjiga iz savremene antropologije. Frejzerova *Zlatna grana* prevedena je pre Drugog svetskog rata, a u posleratnom periodu, osim knjiga vulgarno marksističke orijentacije, od Engelsa do "istoričara religije" poput Lisjen Anrija (Henry 1952)⁶ ili A. Doninija (Donini 1964)⁷, pojavio se i *Primitivni mentalitet* Lisjen Levi-Brila (Levy-Bruhl 1954). Sve te knjige su imale mali ili nikakav eksplanatorni potencijal, osim za već pomenuto "traganje za tragovima" pravcem Engelsove interpretacije Morgana. Pred kraj te decenije započela je ekspanzija prevedene antropološke literature. U više navrata je apostrofirana važnost i prekretnički karakter ekspanzije prevoda antropoloških dela koja je stvorila okruženje u kome se pokazivao minimalan naučni značaj "etnografija rodnog sela" ili traganja za tragovima totemizma, animizma, božanskih kultova, animatizma, tabua, kulta plodnosti, manaizma, htonskih kultova i sl. U poređenju sa nekim ključnim delima svetske nauke dvadesetog veka, tvrđenja da se u nekom običaju prepoznaje animizam ili da je taj običaj htonskog karaktera, zajedno sa "naučnim" osporavanjem koje tvrdi da se radi o kultu plodnosti, našli su se duboko u istoriji antropologije.

Iako je dobro poznato koje su se knjige iz moderne antropologije dvadesetog veka pojavile u prevodu krajem 60-ih i početkom 70-ih godina prošlog veka (Kovačević 2009, 12-18), upravo u razmatranju konteksta naučnog rada Dušana Bandića potrebno je ukazati na pojedinačni značaj nekih od tih knjiga.

⁶ Lisjen Anri je pseudonim pod kojim je knjigu 1935. godine objavio Charles Hainchelin (1902-1944). Šarl Enšlen je poginuo za vreme Drugog svetskog rata (1944.), a 1950. i 1955. godine knjiga je objavljena pod njegovim pravim imenom i 1956. godine prikazana u časopisu "Archive des sciences sociales des religions" (Deroshe 1956).

⁷ Ambrogio Donini (1903-1991) je bio marksistički istoričar religije, političar i poslanik komunističke partije u italijanskom parlamentu. Knjigu *Lineamenti di storia delle religioni. Dalle prime forme di culto alle origini del cristianesimo* objavio je 1959. u izdanju komunističkog izdavačkog preduzeća "Editori Riuniti" (Donini 1964). U ovu vrstu literature tog doba mogu se ubrojiti i knjige *Uvod u istoriju ljudske svesti* Ljubomira Živkovića iz 1957. godine (Živković 1957) i hrvatskog sociologa Olega Mandića *Od kulta lubanje do kršćanstva* iz 1954. godine (Mandić 1954).

Bandić je bio predani i strastveni čitač. I to ne samo knjiga iz antropologije već i mnogih knjiga iz beletristike koje su obeležile vreme – od Roberta Laddlama do J. K. Roling. Laddlamove knjige i avanture Hari Potera se čitaju od prvog do poslednjeg reda "bez daha". Bandić je s istim žarom i načinom čitao i antropološke knjige, što većina antropologa nije činila i danas ne čini tragaajući po knjigama samo za onim "što im treba" ili za nečim što mogu direktno primeniti u svojim radovima. Nasuprot njima Bandić je, čim bi se pojavila nova prevedena knjiga, čitajući je od korica do korica, zadovoljavao svoju "glad" za svetskom antropologijom, sa kojom nije bio u mogućnosti da se upozna tokom osnovnih i magistarskih studija.

Kada se pogledaju hronološki najvažnije prevedene knjige, među prvima su dve knjige Kloda Levi-Strosa – *Tužni Tropi* (1960) i *Divlja misao* (1966). *Tužni tropi*, hibridna Levi-Strosova knjiga u kojoj se poigravao žanrovima, od putopisa do opisa istraživanja, od etnografije do raznovrsnih razmišljanja o onome šta je video i o onome o čemu je mislio, nije mogla uticati na etnološku zajednicu u Srbiji toga doba prolazeći daleko pored nje u intelektualnom prostoru. Ništa drugačiji rezultat nije imala ni *Divlja misao*. Izrazito teorijska i kontemplativna knjiga zrelog strukturalizma koji se upušta u više opštih pitanja društvenih nauka i filozofije, nije mogla da posluži kao uvod u strukturalnu metodu u sredini koja nije savladala opšte postulate interpretativne metodologije antropologije. Potom se 1968. godine pojavila, u prevodu, knjiga Margaret Mid *Spol i temperament u tri primitivna društva* (Mead 1968). Uz svu teorijsku relevanciju ta knjiga, takođe, nije davala metodološke inspiracije na kojima bi nastala interpretativna antropologija. Terenski rad i komparacija između tri "primitivna društva" i poređenje sa savremenom civilizacijom nisu davali uzore koji bi bili aplikabilni u srpskoj etnologiji s kraja 60-ih godina prošlog veka. Uticaj ovih knjiga je bio posredan jer su ukazivale na raznolikost istraživanja u svetskoj antropologiji i na onu antropologiju koja je imala za cilj teorijska uopštavanja. Prevod *Nauke o kulturi* Leslija Vajta i, sticajem okolnosti, dva prevoda Malinovskijeve *Naučne teorije kulture* dogodili su se 1970. godine. Neoevolucionizam Leslija Vajta nije mogao biti temeljna pokretačka snaga modernizacije srpske etnologije zbog toga što su stari evolucionistički koncepti bili konzervirani Engelsonovom knjigom *Poreklo porodice, privatne svojine i države* i impregnirani formalnim kategorijama iz istorije religije kao što su animizam, animizam, totemizam, manaizam i sl. Sa funkcionalizmom, međutim, nije bio takav slučaj.

Uticaj funkcionalizma i primena funkcionalne analize

Funkcionalna analiza je odigrala značajnu, mada ne i presudnu, ulogu u procesu modernizacije i antropologizacije srpske etnologije (Kovačević 2009). Međutim, podsticaji za primenu funkcionalne analize nisu stigli direk-

no od klasika funkcionalizma⁸, od kojih je Malinovskijeva *Naučna teorija kulture* bila predstavljena srpskoj čitalačkoj publici (Golubović 1970, Glušćević 1970), već preko sociološke literature i to prvenstveno preko Mertonove razrade funkcionalne analize. Prvi pomeni distinkcije manifestne i latentne funkcije u domaćoj nauci se nalaze u obimnom delu o sociološkom metodu Vojina Milića (Milić 1965) koji se poziva na knjigu Roberta Mertona *On Theoretical Sociology* (izdanje iz 1957). Početkom sedamdesetih godina u beogradskim knjižarama se pojavilo "paperback" izdanje Mertonove knjige iz 1967. godine koje je bilo glavni izvor za postuliranje funkcionalne analize sve do pojave prevoda 1979. godine (Merton 1979).⁹ Nešto pre pojavljivanja iz štampe *Sociološkog metoda*, u knjizi *Problemi sociološkog metoda* iz 1962. godine Mihajlo Đurić razmatra Mertonovu varijantu funkcionalne analize, citira ključno poglavlje o manifestnim i latentnim funkcijama, ali ne obraća pažnju na ovu distinkciju. Stoga su Milićev *Sociološki metod* i potom Mertonova knjiga na engleskom, naročito posle pojave na jugoslovenskom tržištu oko 1973. godine, bili glavni izvor za konstruisanje postupka funkcionalne analize u srpskoj antropologiji sedamdesetih godina prošlog veka.

U toj konstrukciji određenu ulogu je imao i Dušan Bandić, postepeno primenjujući funkcionalnu analizu na elemente narodne religije. Zapravo prva eksplicitna primena funkcionalne analize bila je u okviru "integralnog" pristupa interpretaciji običaja 1976. godine gde je prikazana mogućnost funkcionalnog, strukturalnog i psihoanalitičkog tumačenja (Kovačević 1976)¹⁰. Rukovodeći se Mertonom i njegovom distinkcijom manifestne i latentne funkcije u obredu za kišu kod Hopi Indijanaca, uočene su manifestne i latentne funkcije dodolske povorke. Posle tog, prvog, pomena i primene funkcionalne analize dve godine kasnije su se javila tri rada od kojih je jedan bio Bandićev. Već početkom 1978. uočeno je da je Mertonova distinkcija zapravo distinkcija koju je pre njega napravio američki antropolog Klajd Klakon, a Merton ju je samo učinio popularnom, te je zbog toga najčešće njemu i pripisivana (Kovačević 1978a). U analizi verovanja u natprirodne moći koje se pripisuju živom pojedincu (zduhaću) uočene su manifestne i latentne funkcije i to kako sa stanovišta zajednice tako i sa stanovišta pojedinca, čime se razrešava primedba da funkcionalna analiza nije u stanju da sagleda i objasni disfunkcionalnost neke pojave.

⁸ Redklif-Braunova knjiga *Struktura i funkcija u primitivnom društvu* je prevedena desetak godina kasnije u biblioteci "XX vek", na osnovu recenzije Dušana Bandića.

⁹ Robert K. Merton, *O teorijskoj sociologiji*, Centar društvenih delatnosti Saveza socijalističke omladine Hrvatske, biblioteka "Pitanja" 9, Zagreb, 1979.

¹⁰ Metodološki eksperiment i pokazna vežba polazila je od Mertona, Levi-Strosa, Lotmana i Frojda.

U jesen 1978. godine održano je u Valjevu Prvo godišnje savetovanje Etnološkog društva Srbije,¹¹ koje je kao osnovnu temu imalo "obrednu praksu", a nekoliko radova sa tog skupa, objavljenih u novopokrenutom časopisu Etnološkog društva sa naslovom "Etnološke sveske", predstavljalo je značajan početak modernizacije srpske etnologije. Na tom skupu Bandić je podneo uvodni referat pod naslovom "Primena dijalektičke dihotomije u analizi obreda". U tom referatu se, posle ukazivanja na značaj dijalektičkog mišljenja, založio za funkcionalnu analizu obreda i konfrontirao Mertonovu distinkciju manifestnih i latentnih funkcije sa nešto drugačijom distinkcijom koju je predložio Vojin Milić (prividne i stvarne funkcije), opredeljujući se za ovu drugu (Bandić 1978). Zanimljivo je da je na primeru postporodajnog ponašanja porodilje tj. ograničenja njenog ponašanja i Bandić utvrdio da pojave mogu biti i funkcionalne i disfunkcionalne istovremeno. U istom broju "Etnoloških svezaka" javila se i analiza šišanog kumstva učinjena po Mertonovom modelu (Gavrilović 1978). Na taj način je 1978. godina bila godina u kojoj je, posle prvog javljanja 1976, etablirana funkcionalna analiza kao postupak koji teži tumačenju ispitivanih fenomena.

Dve godine posle teksta o dijalektičkoj dihotomiji Bandić je objavio rad o vampiru u kome je konkretizovao funkcionalno interpretiranje na verovanja u natprirodne moći (umrlih) ljudi. Prelaz sa stare evolucionističke i formalno-religijske šeme na funkcionalnu analizu odvijao se tako što u radu o vampiru Bandić i dalje kao analitičko sredstvo koristi animizam i animatizam prema definicijama jedne od knjiga iz marksističkog evolucionizma (Živković 1957), držeći se evolucionističke šeme istog autora po kojoj je animatizam stariji od animizma. Nasuprot ovom obolu starom proučavanju narodne religije (Čajkanović, Kulišić, Zečević i dr.), Bandićeva analiza aberantnosti vampira je potpuno u duhu modernizujuće funkcionalne analize pri čemu se u konkretnoj analizi ipak opredeljuje za Mertonove (Klakonove) pojmove manifestne i latentne funkcije, posmatrajući ih sa stanovišta zajednice u kojoj se javlja dato verovanje.¹² Ukoliko se izostave animističko-animatističke spekulacije, ovaj rad, uz prethodne radove koji su funkcionalnom analizom tumačili "običaje i verovanja", predstavlja jedan od stubova utemeljenja modernog analitičkog pristupa narodnoj religiji. Kao što je već ranije konstatovano, funkcionalna analiza nije bila dominantan modernizujući faktor u srpskoj etnologiji zato što je postojala opasnost od brkanja kolokvijalnog i naučnog pojma funkcije, upotrebe truzama kao naučnih zaključaka i izjednačavanja etnoekspikacije sa naučnim objašnjenjem (Kovačević 2009, 24-25), kao i težeg uspostavljanja

¹¹ Organizatori skupa bili su predsednik i sekretar Etnološkog društva Srbije – Dušan Bandić i Zorica Divac.

¹² U funkcionalnom tumačenju vampira ne može se uzimati u obzir funkcija sa stanovišta pojedinca, što je bilo moguće u proučavanju zduhaća (Kovačević 1978), jer se radi o umrlom članu društva.

distinkcije u odnosu na hiberniranu etnologiju. Ipak, na polju narodne religije, gde se izjednačavanje etnoeksplicacije sa naučnim objašnjenjem momentalno uočava kao diletantizam, funkcionalna analiza je bila sastavni deo arsenala modernizujućeg pokreta. Primena distinkcije manifestno-latentno na dodolsku povorku (Kovačević 1976), zduhaća (Kovačević 1978a), šišano kumstvo (Gavrilović 1978) i vampira (Bandić 1980) jasno je pokazala da se tumačenje ne nalazi u iskazima učesnika obreda i da rekonstrukcije njihovog mišljenja o tome zašto se obred praktikuje, u slučajevima kada obreda više nema, nisu naučna objašnjenja, ma koliko im te rekonstrukcije bile slične.

Posle 1980. godine javilo se nekoliko radova koji su imali elemente terenskog rada, karakteristične za izvorna proučavanja funkcija Malinovskog i Retklif-Brauna. Takođe, više sinhronijskih preseka na kojima se konstatuju funkcije ispitivanog fenomena pokazali su mogućnosti dijahronijskog proučavanja funkcija. Na taj način istraživani su običaj "dužijanca" (Ćupurdija 1981), gastarbajterska kuća (Bratić i Malešević 1982), proslavljanje rođendana (Малешевих и Братић 1983), monumentalne grobnice (Ковачевих 1985b). Ovo pomeranje ka pojavama koje postoje u sadašnjem vremenu i mogućnost terenskog proučavanja podstaklo je Dušana Bandića da prouči jedan od najkompleksnijih običaja iz tradicijske kulture – porodičnu slavu (Bandić 1986). Bandić je sebi postavio pitanje zašto se slava održala i zašto se održava u uslovima koji su bitno promenjeni u odnosu na vreme nastanka i period od nastanka do savremenog doba. Terenska istraživanja je obavio na više lokacija u Srbiji (Šabac, Kruševac, Užice). Polazeći od "temelnog postulata savremene, funkcionalno orijentisane etnologije (antropologije)" (Bandić 1986, Bandić 1990, 158-159) zaključio je da je slava izgubila obeležje kulta porodičnog patrona i da u izmenjenim uslovima ima funkciju posebnog vida gostoprimitstva, sredstva društvenog označavanja koje je značajno u sklapanju bračnih odnosa, nasleđivanju kao i ideološkom i nacionalnom obeležavanju.

Kraj 80-ih godina prošlog veka je bio istovremeno i kraj prevratnog perioda u srpskoj antropologiji koja je iz tog vremena izašla transformisana, teorijski i metodološki opremljena da neokrnjeno prođe kroz nadolazeću deceniju političkog i ratnog košmara. U toj teorijskoj i metodološkoj transformaciji važnu ulogu je igrala recepcija antropološke funkcionalne analize i strukturalne antropologije, a kao što se videlo iz prethodno rečenog, u recepciji eksplanatornog zadatka antropologije, preko funkcionalne analize, zapažena je bila uloga Dušana Bandića.

Uspon strukturalizma: strukturalna analiza/semiologija

Strukturalna analiza, drugi i centralni metodološki osnov modernizacije srpske etnologije (Kovačević 2006a, Kovačević 2006b, Проданових 2005,

Sinani 2009) stigla je u etnologiju spolja. Izvori iz kojih je strukturalna analiza prvo dotakla srpsku etnologiju, potom ušla u nju i može se reći, barem u onom modernizovanom delu, osvojila, trostruki su. To su: Bartovska semiologija, zatim Levi-Strosovski strukturalizam, transformisan engleskom recepcijom Edmunda Liča uz revitalizaciju Van Genepove teorije obreda prelaza, i sovjetski strukturalizam koji je imao određenu ulogu u prvoj fazi recepcije. Bartovski način analize modernih mitova, u njegovoj centralnoj knjizi sa tom tematikom, *Mythologie* iz 1968, reflektovao se u radu Ivana Čolovića o Osmom martu pod naslovom "Dan za mušku finoću" objavljenom u časopisu "Delo" (Čolović 1972). Uz analitički tekst o Osmom martu treba pomenuti i Čolovićev duži tekst o samom Bartu (Čolović 1974), takođe objavljen u "Delu". Potrebno je reći da je u ranim sedamdesetim godinama prošlog veka taj časopis bio svetionik modernog strukturalizma s obiljem prevedenih tekstova i dva zbornika koja su nastala na osnovu tih tekstova: *Mit, Tradicija, Savremenost* (1972) i *Marksizam i Strukturalizam* (1974). U mnoštvu tih prevoda od posebnog su značaja Levi-Strosov seminalni tekst "Struktura mita" (Levi-Stros 1971), kao i tekst Helge Galas¹³ "Strukturalizam kao interpretativni postupak" (Galas 1974) uz podsticajne tekstove domaćih autora.

Upravo Levi-Strosov tekst "Struktura mita" je metodološka osnova na kojoj je građen drugi pravac upliva strukturalne analize u srpsku etnologiju u radu autora ovog teksta u kome je vršena analiza mita o Mededoviću iz istoimene bajke (Kovačević 1974). "Struktura mitova" jedan je od dva Levi-Strosova teksta koji sadrže eksplikaciju metodskog postupka¹⁴, pogotovo što je, gotovo didaktički, prikazan u Ličovoj monografiji o Levi-Strosu, knjizi koja je predstavljala pravi mali udžbenik za primenu strukturalne analize.¹⁵ Posle primene sličnog postupka na obredne dodolske pesme (Kovačević 1976), strukturalna analiza je ušla na velika vrata u srpsku etnologiju 1978. godine. Naime, na već pominjanom Prvom naučnom savetovanju Etnološkog društva

¹³ Helga Galas, profesor univerziteta u Bremenu je 1972. (Galas 1972) objavila zbornik tekstova u kome su nemačkoj čitalačkoj publici predstavljeni radovi najznačajnijih predstavnika evropskog strukturalizma (Levi-Stros, Bart, Jakobson, Gremas, Todorov, Kristeva, Lakan). Uvodna studija usmeravajućeg naslova "Strukturalizam kao interpretativni postupak" je prevedena i objavljena u časopisu "Delo" 1974. godine, a značaj delatnosti časopisa "Delo" (urednik Muharem Pervić) još bolje se sagledava u komparativnoj perspektivi sa npr. nemačkom naučnom javnošću koju je Helga Galas upoznavala sa strukturalizmom u isto vreme kada je časopis "Delo" to činio sa srpskom publikom.

¹⁴ Drugi takav tekst je "Mit o Azdivalu" koji je srpskoj čitalačkoj publici postao dostupan u prevodu tek 1986. godine (Levi-Stros 1986).

¹⁵ Ličova monografija o Levi-Strosu je prevedena još 1972. u ediciji Ivana Čolovića "XX vek" i predstavljala je veliku pomoć u širenju strukturalne analize prema srpskoj etnologiji (Lič 1972).

Srbije saopštena su četiri referata koja su u sebi sadržala strukturalnu i semiotičku analizu obredne prakse, što je bila centralna tema savetovanja. Upravo je Bandić, tadašnji predsednik Etnološkog društva Srbije, bio taj koji je širom otvorio etnološka vrata strukturalnoj analizi. Radovi o pokladama kao obredu prelaza (Prošić 1978), lazaricama (Kovačević 1978b), šišanom kumstvu (Gavrilović 1978) i sv. Andreji (Kovačević 1978c) predstavljali su pravi udar na dotadašnja "proučavanja tragova".

Na "trećem koloseku" i sa najmanjim uticajem na formiranje potonjeg mainstream-a srpske etnologije odvijala se prezentacija i aplikacija sovjetske semiološke škole, prvenstveno radova o slovenskoj mitologiji Ivanova i Toporova u tekstovima Ljubinka Radenkovića (Radenković 1977, Radenković 1980a, Radenković 1980b).¹⁶

Bandić je polako prilazio strukturalizmu čekajući da prvi nalet isproba i pokaže šta je u tom interpretativnom postupku aplikativno. S druge strane, strukturalizam je sasvim sigurno u istoriju ideja gurnuo svaku evolucionističku spekulaciju koja je ionako bila sasvim dotrajala i demaskirana kao diletantska filozofija istorije, te je kombinovanje strukturalne analize sa bilo kojim natruhama evolucionističke istorije religije bilo nemoguće. To se jasno pokazuje u Bandićevom radu o "posmrtnom umiranju" (Bandić 1985, Bandić 1990) gde je na "blag" način pokazao kako strukturalna analiza ritualnog ponašanja daje sasvim drugačije uvide u iste obrede i tabue od poređenja istih s "animističkim shvatanjem sveta" i da za verovanja o transformaciji duše nije dovoljno reći da pripadaju animističkom shvatanju, već je potrebno ukazati na faze transformacije i te faze kontekstualizovati u socijalno-psihološka obeležja nastupajućih vremenskih odsečaka posle smrti pojedinca.

Pet godina pre tog teksta Bandić se prvi put okušao u strukturalnoj analizi proučavajući agrarne tabue vezane za setvu (Bandić 1980c, Bandić 1990, 121-134). Uočavajući prostorne i socijalne distance i suprotnosti koje se uspostavljaju u tim odnosima, Bandić, sasvim nalik poznatom Ličovom tekstu "Anthropological aspects of language: animal categories and verbal abuse" (Leach 1964), postavlja seme u centar, okruženo sejačem, domaćinstvom kome sejač pripada i spoljnim svetom kao krajnjim okruženjem. Redukujući ove koncentrične prostore Bandić konstatuje da je glavna opozicija koju konstruišu ovi tabui opozicija domaćinstvo: spoljni svet. Ta opozicija se posebno intenzivira u situacijama u kojima se pojedinačno domaćinstvo koncentriše na spopstveno održanje. Dezintegrišuću funkciju ovih tabua amortizuju kolektivni

¹⁶ Donosioci strukturalne analize u srpsku etnologiju su stigli sa različitih strana – iz filologije Čolović (francuski jezik i književnost), sociologije (Kovačević) i filologije (srpski jezik Radenković). Sva trojica su stekli etnološka akademska zvanja – Kovačević (magistratura 1977 i doktorat 1981), Čolović (doktorat 1984) i Radenković (doktorat 1990).

seoski obredi koji sa tim tabuima čine društvenu ravnotežu (Bandić 1980, Bandić 1990, 134). Kontekstualizacija Bandićevih istraživanja (Kovačević 1985, 161-166), bazirana na idejama Levi-Strosovog teksta "Priča o Azdivalu", postavlja opozicije i prostorno- značenjske strukture u biološki i, ponovo, u prostorni kontekst gde strukturalna teorija tabua pokazuje da je seme tabuisano kada je van svih "prirodnih" lokacija (ambar i zemlja). Komplementarnost ova dva tumačenja sejačkih tabua pokazuje da je strukturalna analiza osamdesetih godina prošlog veka postala do te mere prisutna da su postala moguća i dopunska, odnosno komplementarna, istraživanja.

Komplementarnost istraživanja strukture običaja i verovanja pokazuje se u Bandićevom radu "Ka opoziciji muški pol-ženski pol u religiji Srba" (Bandić 1985) ali uz jednu specifičnost. Naime, ovde se ne radi o nadogradnji zaključaka interpretacije date iz vizure strukturalne antropologije, već o nadogradnji rada koji je, sasvim slučajno, razmatrao neke opozicije koje se javljaju u verovanjima i tabuima vezanim za opoziciju levo-desno (Zečević 1963). Polazeći od Zečevićevog opozicioniranja leve i desne strane u srpskom narodnom verovanju, Bandić gradi više opozicija u raznim kontekstima koji se vezuju za bazičnu opoziciju muško:žensko. U tipično strukturalističkom tekstu Bandić se ne poziva ni na jedan uzor¹⁷ iz strukturalne antropologije što govori da je strukturalnu analizu promislilo i ukomponovao u semiotički način mišljenja i tumačenja etnografskog materijala.

Kao i u prezentiranju uloge i značaja funkcionalne analize u modernizaciji srpske etnologije i uloge koju je imala u radovima Dušana Bandića, i u slučaju strukturalne analize razmatranje konteksta i značaja njegovog dela će se završiti krajem 80-ih godina. Temelji antropologizacije hibernirane srpske etnologije su postavljeni u tom periodu. Devedesete godine predstavljaju period stagnacije pa i opadanja ili konzerviranja postignutog. Bez obzira na povoljne političke i ratne okolnosti, reinkarnacija etnologije devetnaestog veka nije bila moguća, a posao profesionalnih patriota su preuzeli političari, uz nebeske pisce i slikare i kvazinaučnike. U tim vremenima¹⁸ Bandić je bio centralna figura opstanka modernizovane antropologije.

¹⁷ Od mogućih uzora najviše se prepoznaje Ličova knjiga "Kultura i komunikacija" čiji podnaslov "Uvod u primenu strukturalističke analize u socijalnoj antropologiji" najbolje oslikava njen značaj u periodu modernizacije i antropologizacije srpske etnologije. Ličova knjiga iz 1976. godine, prevedena 1983. u biblioteci "XX vek" (Leach 1976, Lič 1983) bila je pravi priručnik koji je poslužio za obuku svakome ko je želeo da primeni strukturalnu analizu u antropologiji.

¹⁸ Jedan broj antropologa nosilaca modernizacije je napustio zemlju, drugi su se direktno angažovali u političkoj areni, dok su se treći kao "izdanak modernizma" kroz političku antropologiju "preusmerili na kritičku analizu različitih oblasti političkog života" (Naumović 2005, 39-40).

Literatura

- Бандић, Душан. 1972. Неки типови "сечног" оружја у нашим народним веровањима и магији. *Гласник Етнографског музеја* 35.
- Бандић, Душан. 1973. Традиционална пољопривреда у Ђердапским насељима. *Зборник радова Етнографског института САНУ* 6.
- Бандић, Душан. 1974. Крв у религијским представама и магијско-култној пракси нашег народа. *Гласник Етнографског музеја* 37.
- Bandić, Dušan. 1978. Primena dijalektičke dihotomije u analizi obreda. *Etnološke sveske* I.
- Бандић, Душан. 1979. *Неке новије промене у животу и култури становништва околине Београда*. Посебно издање Етнографског института САНУ.
- Bandić, Dušan. 1980a. *Tabu u tradicionalnoj kulturi Srba*. Београд: Библиотека "XX век".
- Bandić, Dušan. 1980b. Vampir u religijskim shvatanjima jugoslovenskih naroda. *Kultura* 50.
- Bandić, Dušan. 1980c. Značenje jednog sistema agrarnih tabua. *Etnološke sveske* III.
- Bandić, Dušan. 1983. Концепт посмртног умiranja. *Etnološki pregled* 19.
- Bandić, Dušan. 1985. Ка орозицији мушки пол : ženski pol u religiji Srba. *Etnološke sveske* VI.
- Бандић, Душан. 1986. Функционални приступ проучавању породичне славе. *Гласник Етнографског института* 35.
- Bandić, Dušan. 1990. *Carstvo zemaljsko i carstvo nebesko*. Београд: Библиотека "XX век".
- Барјактаровић, Мирко. 1963 Катедра за етнологију у *Сто година Филозофског факултета*. Самарцић Радован (ур.). Београд: Народна књига
- Bratić, Dobrila i Miroslava Malešević. 1982. Kuća kao statusni simbol. *Etnološke sveske* IV.
- Чајкановић, Веселин. 1941. *О српском врховном богу*. Београд: Српска краљевска академија.
- Čolović, Ivan. 1972. Dan za mušku finoću. Mitoanaliza jednog praznika. *Delo* XVIII, 7.
- Čolović, Ivan. 1974. Odgovornost forme: metodološki paradoks Rolana Barta. *Delo – Argumenti* 3.
- Ћупурдија, Бранко. 1981. Фолклор и фолклоризам дужијанце. *Зборник Матице српске за друштвене науке* 70.
- Deroshe, Henry. [Hainchelin (Ch.)] 1956. Les origines de la Religion. *Archive des sciences sociale des religions* Vol. 1. Is.1.
- Donini, Ambrogio. 1964. *Pregled povijesti religija*. Загреб: Naprijed.
- Ђурић, Милајло. 1962. *Problemi sociološkog metoda*. Београд: Вук Караџић.
- Ердељановић, Јован. 1938. *О почецима вере и другим етнолошким проблемима*. Посебна издања СКА књ. СХХIV. Београд.
- Filipović, Milenko. 1948. Tragovi Perunovog kulta kod Južnih Slovena. *Glasnik Zemaljskog muzeja* N.S. III. Sarajevo.
- Филозофски факултет 1838-1998. Период 1963-1998*. 1998. Београд.

- Gallas, Helga. 1972. *Strukturalismus als interpretatives Verfahren*. Hermann Luchterhand.
- Galas, Helga. 1974. Strukturalizam kao interpretativni postupak. *Delo - Argumenti* 3.
- Gavrilović, Ljiljana. 1978. Struktura i funkcije obrednog šišanja (strižbe). *Etnološke sveske* I.
- Glušćević, Zoran. 1970. "Malinovski i antropološki pogled na kulturu". Predgovor u: Malinovski Bronislav, 1970, *Naučna teorija kulture*. Beograd: Vuk Karadžić.
- Henry, Lucien. 1952. *Porijeklo religije*. Zagreb: Nakladno preduzeće "Glas rada".
- Kovačević, Ivan. 1974. Strukturalna analiza mita. *Sociološki pregled* 2-3.
- Ковачевић, Иван. 1976. Додоле – интегративни приступ проучавању обичаја. *Гласник Етнографског института САНУ* 25.
- Ковачевић, Иван. 1978a. Здухаћ – функционална анализа религијске заштите од града. *Симпозијум Сеоски дани Српена Вуковасљевића* VI. Пријепоље.
- Ковачевић, Иван. 1978b. Социјални садржај обичаја о Лазаревој суботи. *Etnološke sveske* I.
- Ковачевић, Иван. 1978c. Semiološki pristup proučavanju obreda. *Etnološke sveske* I.
- Ковачевић, Иван. 1985a. *Semiologija rituala*. Beograd: Biblioteka "XX vek".
- Ковачевић, Иван. 1985b. Социјално-емфатичка функција монументалних гробница. *Etnološke sveske* VI.
- Ковачевић, Иван. 2006a. Из етнологије у антропологију. Српска етнологија у последње три деценије. *Зборник Етнографског института САНУ* 21.
- Ковачевић, Иван. 2006b. Van Genez po drugi put među Srbima. *Etnoantropološki problemi* 1 (1).
- Ковачевић, Иван. 2009. "Modernizam i strukturalizam". U *Strukturalna antropologija danas. Tematski zbornik u čast Kloda Levi-Strosa*, Antonijević Dragana (ur.). Beograd: Etnološka biblioteka 40.
- Kulišić, Špiro. 1970. *Iz stare srpske religije*. Beograd: Srpska književna zadruga.
- Leach E. R. 1964. "Anthropological Aspects of Language: Animal Categories and Verbal Abuse". In *New Direction in the Study of Language*, Lenneberg E. H. (ed.), M. I. T. Press,
- Leach, Edmund. 1976. *Culture and Communication*. Cambridge University Press.
- Levy-Bruhl, Lucien. 1954. *Primitivni mentalitet*. Zagreb: Kultura.
- Levi-Stros, Klod. 1986. Priča o Azdivalu. *Savremenik* br. 7-8.
- Levi-Stros, Klod. 1972. "Struktura mitova". U *Mit, tradicija, savremenost*. Delo-Argumenti 3.
- Lič, Edmund. 1971. *Klod Levi-Stros*. Beograd: Biblioteka "XX vek".
- Lič, Edmund. 1983. *Kultura i komunikacija*. Beograd: Biblioteka "XX vek".
- Малешевић, Мирослава и Добрила Братић. 1983. О прослављању рођендана. *Гласник Етнографског института САНУ* 32.
- Малиновски, Бронислав. 1970. *Магија, наука, религија*. Београд: Просвета.
- Malinovski, Bronislav. 1970. *Naučna teorija kulture*. Beograd: Vuk Karadžić.
- Mandić, Oleg. 1954. *Od kulta lubanje do kršćanstva*. Zagreb: Matica Hrvatska.
- Mead, Margaret. 1968. *Spol i temperament u tri primitivna društva*. Zagreb: Naprijed.
- Merton, Robert K. 1967. *On Theoretical Sociology*. The Free Press.
- Merton, Robert K. 1979. *O teorijskoj sociologiji*. Zagreb: Centar društvenih delatnosti Saveza socijalističke omladine Hrvatske, Biblioteka "Pitanja" 9.

- Mit, tradicija, savremenost*. 1972. Beograd: Biblioteka "Argumenti" časopisa Delo.
- Наумовић, Слободан. 2005. "Национализација националне науке? Политика етнологије/антропологије у Србији и Хрватској током прве половине деведесетих година двадесетог века". У *Проблеми културног идентитета становништва савремене Србије*, Ковач Сенка (ур.). Београд.
- Павковић, Никола. 1998. Одељење за етнологију и антропологију у *Филозофски факултет 1838-1998. Период 1963-1998*, Михаљчић Раде (ур.). Београд: Филозофски факултет Универзитета у Београду
- Pervić, Muharem (ur.). 1974. *Marksizam i strukturalizam: istorija, struktura*. Beograd: Biblioteka "Argumenti" časopisa "Delo".
- Петровић Петар Ж. 1952. О Перунову култу код Јужних Словена. *Гласник Етнографског института САНУ* 1 (1-2).
- Пешић-Голубовић, Загорка. 1970. "Антрополошки функционализам Бронислава Малиновског". Предговор у: Малиновски Бронислав, 1970, *Магија наука религија*. Београд: Просвета.
- Продановић, Ана. 2005. Пријем структурализма на примеру проучавања обреда прелаза у етнологији и антропологији Србије. *Гласник Етнографског института САНУ* 54.
- Prošić, Mirjana. 1978. Teorijsko-hipotetički okvir za proučavanje poklada kao obreda prelaza, *Etnološke sveske* 1.
- Radenković, Ljubinko. 1977. Leksičko-frazeološka rekonstrukcija religijsko-mitoloških predstava u vezi s kamenom. *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, MSC, VI, 1.
- Radenković, Ljubinko. 1980a. Semantika ponašanja na Veliki Četvrtak. *Književna kritika* XI, 4.
- Radenković, Ljubinko. 1980b. Metodološki aspekti istraživanja semiotike teksta. *Delo* XXVI, 11-12.
- Redklif-Braun, A. R. 1982. *Struktura i funkcija u primitivnom društvu* Beograd: Biblioteka "XX vek".
- Sinani, Danijel. 2009. "Strukturalizam u proučavanju narodne religije u Srbiji". U *Strukturalna antropologija danas. Tematski zbornik u čast Kloda Levi-Strosa*, Antonijević Dragana (ur.). Beograd: Etnološka biblioteka 40.
- Vajt, Lesli. 1970. *Nauka o kulturi*. Beograd: Kultura.
- Влаховић, Бреда. Истраживачи и службеници Етнографског института САНУ, у *Споменица Етнографског института 1947-1997*. Пантелић Никола (ур.).
- Zečević, Slobodan. 1963. Desna i leva strana u srpskom narodnom verovanju. *Glasnik Etnografskog muzeja* 26.
- Zečević, Slobodan. 1981. *Mitska bića srpskih predanja*. Beograd: Vuk Karadžić.
- Živković, Ljubomir. 1957. *Uvod u istoriju ljudske svesti*. Beograd: Naučna knjiga.
- Živančević, Vladimir. 1963. Volos-Veles, slovensko božanstvo teriomorfnog porekla. *Glasnik Etnografskog muzeja* 26. Beograd: Етнографски институт САНУ.

Ivan Kovačević

Department of Ethnology and Anthropology
Faculty of Philosophy University of Belgrade

Dušan Bandić – context, opus, significance

The scientific opus of Dušan Bandić is viewed through the context and time frame in which he started researching folk religion in order to, through the analysis of his most important texts, arrive at the conclusion about the importance of his opus for the modernization of Serbian anthropology. This is just one segment, although the most important one, of the evaluation of the significance of an opus for the history of Serbian anthropology. Other aspects of action, which refer to institutional positioning and activity as well as one's social and political life and ultimately the consequences such actions had are significant for the history of science, but are not encompassed by this paper. The paper deals with the description of the context and state of research into folk religion at the beginning of Bandić's career and the general knowledge about global anthropological trends in Serbian ethnology at the time. Afterwards the focus is shifted to the contents of his work through viewing the larger ideas and methodological systems present in Bandić's work – evolutionism, functionalism and structuralism, in order to, ultimately, come to a conclusion about the development of methods which Bandić applied, as well as the place which his opus occupied in a crucial time for Serbian ethnology.

Key words: Dušan Bandić, folk religion, evolutionism, functional analysis, structural analysis, Serbian anthropology, 20th century

Dušan Bandić – contexte, œuvre, importance

Dans cette étude j'examine le travail scientifique de Dušan Bandić dans le contexte et à l'époque où il avait commencé l'étude de la religion populaire, pour ensuite, à l'aide de l'analyse des textes les plus importants, parvenir à la conclusion sur l'importance de l'œuvre elle-même pour la modernisation de l'anthropologie serbe. Il ne s'agit que d'un segment, bien qu'essentiel, de l'évaluation globale de l'importance d'une œuvre particulière pour l'histoire de l'anthropologie en Serbie. Les autres aspects de l'activité de Bandić, en relation avec sa position et sa fonction institutionnelle, puis avec sa vie sociale et politique et enfin avec les conséquences que son activité avait entraînées, sont importants pour l'histoire de la science, mais ne sont pas englobés par cette

recherche. Celle-ci se limite à la description du contexte ou plus précisément de l'état des recherches sur la religion populaire au moment où Bandić s'y était consacré et des connaissances générales que l'ethnologie serbe de cette époque-là possédait de l'anthropologie mondiale. Puis l'attention est portée au contenu de l'œuvre elle-même à travers l'analyse des grands systèmes idéiques et méthodologiques présents dans les travaux de Bandić – l'évolutionnisme, le fonctionnalisme et le structuralisme, pour qu'à la fin on aboutisse à la conclusion sur le développement des démarches méthodologiques que Bandić avait appliquées, ainsi que sur la place globale de ses travaux dans la période révolutionnaire de l'ethnologie serbe.

Mots clés: Dušan Bandić, religion populaire, évolutionnisme, analyse fonctionnelle, analyse structurale, anthropologie serbe, vingtième siècle

Primljeno / Received: 25.01.2014

Prihvaćeno / Accepted for publication: 9.03.2014.